

**ՎԱՂ ՄԱՆԿԱԿԱՆ ԱՌԻՏԻՋՄՈՎ ԵՐԵՒԱՆԵՐԻ ՀԵՏ
ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՎՈՂ ՀՈԳԵԶԱՐԳԱՑՆՈՂ ԱՇԽԱՏԱՆՔՆԵՐԻ
ԱՌԱՆՁՆԱՀԱՏԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ**

Ա. Հ. Սվաջյան

*Խաչատուր Աբովյանի անվան հայկական պետական մանկավարժական
համալսարանի հայուկ մանկավարժության և հոգեբանության ամբիոնի դո-
ցենտ, մանկավարժական գիտությունների թեկնածու*

Ա.Լ. Գրիգորյան

հայուկ հոգեբան

**Հանգուցային բառեր և արտա-
հայտություններ:** Վաղ մանկական
աուտիզմ, աղճատված հոգեկան
զարգացում, հոգեզարգացնող աշ-
խատանքներ, հուզական դեզադապ-
տացիա, աֆեկտիվ պաթոլոգիա, դի-
զոսոոգենեզ, թիմային աշխատանք:

Այսօր ամբողջ աշխարհի հոգե-
բաններին, հոգեբույժներին, նյար-
դաբաններին, գենետիկներին,
հատուկ մանկավարժներին հետա-
քրքրող հարցերից մեկը վաղ ման-
կական աուտիզմով երեխաների
հիմնախնդիրներն են: Մասնագետ-
ներին հետաքրքրում է ոչ միայն աու-
տիզմի առաջացման պատճառներն
ու անատոմոֆիզիոլոգիական մե-
խանիզմները, այլև այս երեխաների
հոգեկանի զարգացման առանձնա-
հատկությունները, ախտորոշիչ թես-
տերի և հոգեզարգացնող մեթոդի-
ականների նոր, առավել արդյունավետ
ձևերի մշակումը:

Վաղ մանկական աուտիզմը աղ-
ճատված հոգեկան զարգացման
տեսակներից մեկն է: Ինչպես հայտ-

նի է, երեխայի աղճատված զարգա-
ցումը դիզոսոոգենեզի տեսակ է,
որի ժամանակ նկատվում են բարդ
համադրություններ՝ ընդհանուր հո-
գեկան թերզարգացման, ուշացած,
վնասված կամ առանձին դեպքերում՝
արագացված նոր պաթոլոգիկ գոյա-
ցությունների ձևավորմամբ:

Պետք է նշել, որ վաղ մանկական
աուտիզմ համախտանիշի հիմնա-
կան առանձնահատկություններից
են հուզական խանգարումները, իսկ
ճանաչողական գործընթացների,
խոսքի, շարժողականության խան-
գարումները հաճախ հանդես են
գալիս որպես երկրորդական ախ-
տանիշներ՝ երբեմն նպաստելով
զարգացման խանգարման առավել
բարդացմանը:

Այդ իսկ պատճառով կարևոր ենք
համարում նշել, որ աուտիզմով երե-
խաների համար նախատեսված հո-
գեզարգացնող ծրագրերի մշակման
ժամանակ պիտի հաշվի առնել ոչ
միայն այս երեխաների հուզական
խանգարման /աֆեկտիվ պաթոլո-

գիայի/ առանձնահատկությունները, այլև ճանաչողական, հուզականային, պահանջունքային-դրդապատճառային գործառնությունների առանձնահատկությունները:

Վաղ մանկական աուտիզմով /ՎՄԱ/ երեխաների հետ իրականացվող աշխատանքները հիմնվում են հոգեբանության տարբեր ուղղությունների վրա, սակայն հիմնականում կիրառվում են հոգեվերլուծական և վարքային թերապիաները: Լայն տարածում են գտել նաև մարմնային կողմնորոշում ունեցող թերապիաները, որոնք պարտադիր կերպով ներառում են այցելուի մարմինը՝ վարքի նոր դրական ձևերի խթանմանը, ինչպես նաև վարքային խանգարումների հաղթահարման նպատակով: Այս մեթոդների շարքին է պատկանում լայն տարածում գտած Հոլդինգ-թերապիան [2]:

Կարևորում ենք ընդգծել, որ աուտիզմ ունեցող երեխաների հոգեզարգացման խնդիրներին անդրադարձող ցանկացած տեսական մոտեցում արժանի է ուշադրության, սակայն դրանք չեն կարող կիրառվել համընդհանուր կերպով՝ ելնելով մի շարք պատճառներից:

Վաղ մանական աուտիզմ ունեցող երեխաների հետ հոգեզարգացնող պարապմունքների կազմակերպման գործընթացում առկա են մի շարք բարդություններ:

1. Աուտիզմը <մաքուր> ձևով գրեթե չի հանդիպում: Որպես կանոն, յուրաքանչյուր դեպքում այն դրսևորվում է որոշակի անհատական և տվյալ խմբին բնորոշ առանձնահատկություններով: Աուտիզմի տարբեր ձևերի /Լ.Կանների համախ-

տանիշ, շիզոֆրենիկ ծագման աուտիզմ, ցերեբրալ-օրգանական ծագման աուտիզմ և այլն/ հոգեշտկումը հաճախակի ենթադրում է որոշակի խնդիրների լուծում, ցանկացած դեպքում ունեն իրենց յուրահատկությունը:

2. Զարգացնող աշխատանքների կազմակերպման բարդությունները հաճախ կապված են խնդրին արձագանքելու ժամանակով: Այսպես, աուտիստիկ վարքի վաղ դրսևորումը և երեխայի հոգեկանի զարգացման հապաղումը պահանջում են վաղ մասնագիտական միջամտություն, ինչը տալիս է զարգացման երկրորդային և երրորդային խնդիրների կանխարգելման և վաղ հաղթահարման հնարավորություն:

3. Աուտիզմով երեխայի խանգարման ծանրության աստիճանը բացասական կերպով է անդրադառնում ընտանիքի բոլոր անդամների հոգեբանական վիճակի վրա: Այդ իսկ պատճառով հոգեզարգացնող աշխատանքների գործընթացում պետք է ընդգրկված լինի նաև երեխայի ամենամոտ շրջապատը՝ մայրը, հայրը, տատիկները, պապիկները և այլք:

Ի.Ի. Մամայչուկն առանձնացնում է հոգեշտկման երեք հիմնական տեսակ՝

- ընդհանուր,
- հատուկ,
- տարբերակված /դիֆերենցված/:

Ընդհանուր հոգեշտկումը ենթադրում է երեխայի տարիքային զարգացման համակարգի մշակումն ընդհանուր առմամբ: Այն ներառում է երեխայի կենսագործունեության ճշգրիտ կազմակերպումը սոցիումի

մեջ՝ հաշվի առնելով երեխայի հնարավոր և իրական հոգեֆիզիկական հնարավորությունները: Օրինակ, հոգեբանը ոչ միայն պարապում է երեխայի հետ, այլև երեխայի առօրյայի կազմակերպման վերաբերալ ծնողներին տալիս է տարբեր հանձնարարություններ /օր.՝ ազատ ժամանակի, երեխայի հանգստի և զվարճանքների կազմակերպում և այլն/:

Հատուկ հոգեշտկումն ուղղված է տարբեր մեթոդների կիրառմամբ որոշակի հոգեշտկողական ներգործությունների կազմակերպմանը: Հատուկ հոգեշտկման յուրաքանչյուր ձևի ընտրությունը պայմանավորված է երեխայի հուզական դեզադապտացիայի և ինտելեկտուալ հնարավորությունների առանձնահատկություններով:

Տարբերակված հոգեշտկման նպատակը աշխատանքների կազմակերպումն է՝ հաշվի առնելով երեխայի կլինիկահոգեբանական, անհատական և հոգեբանական առանձնահատկությունները: Այն ենթադրում է անհատական հոգեշտկող ծրագրերի մշակում, որն ուղղված է երեխայի զարգացման մեջ առկա որոշակի խնդիրների վերացմանը՝ հաշվի առնելով նաև մի շարք անհատական գործոններ:

Հոգեշտկման նշված տեսակները փոխկապակցված, իսկ արդյունավետությունը զգալիորեն պայմանավորված է հոգեշտկող ծրագրի մշակվածությամբ և մեթոդների կիրառման արդյունավետությամբ [1]:

Աուտիզմով երեխաների համար հոգեզարգացնող ծրագիրը մշակելիս հարկ է հաշվի առնել հետևյալ պահանջները.

1. Պետք է հստակորեն ձևակերպված լինեն երեխայի խնդիրները.

2. Հիմք ընդունելով հիմնախնդիրների բնույթը՝ անհրաժեշտ է ձևակերպել աշխատանքի հիմնական նպատակները.

3. Հոգեբանական պարապմունքների ծրագիրը և դրա բովանդակությունը մշակելիս պետք է հաշվի առնել երեխայի հուզական խանգարման ծանրության աստիճանը, ինտելեկտի և խոսքի զարգացման մակարդակը, առաջատար գործունեության տեսակը, ընտանեկան դաստիարակության յուրահատկությունները:

Կարևոր է նաև հոգեզարգացնող աշխատանքների ընթացքում հոգեբանի գործողությունների և քայլերի հաջորդականությունը.

1. Երեխայի հետ աշխատանքի կազմակերպման ձևի որոշումը /խմբային, ընտանեկան, անհատական/: Անհրաժեշտ է ընդգծել, որ խմբային աշխատանքի ժամանակ լուծվում են նույն խնդիրները, ինչպես անհատականի դեպքում, բայց այլ միջոցների օգնությամբ: Այս կամ այն ձևի ընտրությունը պայմանավորված է հոգեբանական շտկման որոշակի խնդիրներով:

2. Թիմային աշխատանքի սկզբունքով այլ մասնագետների հետ համագործակցումն ու համաձայնեցումը /լոգոպեդի, հատուկ մանկավարժի, մանկավարժի, սոցիալական մանկավարժի հետ և այլն/:

3. Երեխայի անհատական զարգացման ծրագրի մշակումը՝ հաշվի առնելով նրա տարիքային, խոսքային, հուզական և ինտելեկտուալ հնարավորությունները:

4. Հոգեզարգացնող գործընթացի մեջ ծնողների մասնակցության ապահովումը:

5. Հոգեշտկման գործընթացի գնահատման և վերլուծության մեթոդների մշակումը:

6. Հատուկ տարածքի, անհրաժեշտ սարքավորումների և նյութերի նախապատրաստումը [1]:

Աուտիզմով երեխաների հետ իրականացվող զարգացնող աշխատանքների կազմակերպման գործընթացում խիստ կարևոր է ծնողների մասնակցությունը: Ծնողների անմիջական մասնակցությունն ընձեռում է լրացուցիչ հնարավորություններ [2].

- հուզական անհարմարության մեղմացում, որն ապրում են ծնողները՝ պայմանավորված երեխայի ծանր հոգեկան վիճակով,
- երեխային ակտիվ օգնության ցուցաբերման հարցում ծնողի դրական դիրքորոշման ձևավորում,
- ծնողի կողմից երեխայի հանդեպ առավել արդյունավետ մոտեցումների կիրառում, երեխայի անհարմարվողական վարքի պատճառների ըմբռնում,

- երեխայի հնարավորությունների գնահատում և համապատասխան ակնկալիքների ձևավորում:

Այս նշված խնդիրները հնարավոր է լուծել միայն հոգեզարգացնող գործընթացում ծնողների ակտիվ ներգրավմամբ:

Այսպիսով, կարող ենք փաստել, որ աուտիզմով երեխաների զարգացումն առավել արդյունավետ իրականացնելու համար կարևոր են հետևյալ նախապայմանները՝

- ճանաչել և ճիշտ գնահատել աուտիզմ ունեցող երեխայի զարգացման խանգարումները և պոտենցիալ հնարավորությունները,
- հոգեզարգացնող աշխատանքների կազմակերպման համար ընտրել տվյալ երեխային առավել հարմար մեթոդիկա, պլանավորել հստակ հոգեզարգացնող աշխատանքներ՝ հաշվի առնելով երեխայի անհատական զարգացման առանձնահատկությունները,
- ծնողներին անմիջականորեն ներգրավել իրականացվող աշխատանքներում:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. Զաքարյան Գ., Եպիսկոպոսյան Ա., Երեխաների վերականգնողական բուժում, Արաբկիր բժշկական կենտրոն, Եր., 2008, էջ 30-33:

2. Мамайчук И.И. Психокоррекционные технологии для детей с проблемами в развитии Психологический практикум /ст. 165-190/.

РЕЗЮМЕ

ОСОБЕННОСТИ ОРГАНИЗАЦИИ ПСИХОРАЗВИВАЮЩИХ РАБОТ С ДЕТЬМИ С РАННИМ ДЕТСКИМ АУТИЗМОМ

А.О.Сваджян

*доцент кафедры специальной педагогики и психологии Армянского государственного педагогического университета имени Хачатура Абовяна,
кандидат педагогических наук*

А.Л.Григорян

специальный психолог

В статье обосновывается необходимость организации и проведения психоразвивающей работы с детьми с ран-

ним детским аутизмом. Определены основные направления организации работы с детьми и родителями.

SUMMARY

THE SPECIFICS OF ORGANIZATION OF THE DEVELOPMENTAL WORKS WITH CHILDREN WITH AUTISM

A.H.Svajyan

Associate professor of the Chair of Special Pedagogy and Psychology Khachatur Abovyan Armenian State Pedagogical University, Candidate of Pedagogical Sciences

A.L.Grigoryan

Special psychologist

In the article introduced the necessity of organizing and conducting physical developmental works with children with

autism. Identified basic directions of work with children and parents.